

Marx og *det Politiske*

– En postalthusseriansk udlægning

Det er ubestrideligt, at Karl Marx var en i ordets mest bogstavelige betydning *politisk* filosof. Hans direkte engagement i det politiske liv afspejles ikke blot i flere af forfatterskabets nøgletekster, men også i hans personlige skæbne som landsforvist fra flere europæiske stater.

Den marxistiske tradition har siden sin begyndelse hos bl.a. Karl Kautsky, Georgi Plekhanov og Vladimir Lenin været rodfæstet i fagbevægelsen og i de partier, Marx' politiske engagement bidrog til at skabe. Derfor har der også altid i denne tradition været en stærk forståelse for teoriens forankring i den politiske praksis. Spørgsmålet er imidlertid, hvor radikalt denne forankring skal forstås. Der skal i det følgende argumenteres for, at Marx' forfatterskab må forstås som grundlæggende politisk i den forstand, at det ikke udformes på teoriens, men på den politiske praksis' egne betingelser. Hensigten er at udfolde, hvad det nærmere bestemte vil sige.

For at synliggøre radikaliteten i den fremlagte Marx-læsning skal den kontrasteres med Louis Althussers marxisme. Det er ikke et tilfældigt valg. Med sin idé om filosofien som "klassekamp i teorien" (Althusser 1973: 41) præsenterer Althusser os for en udlægning af Marx, som særligt konsekvent understreger den politiske praksis' betydning. Tanken er altså at vise, hvordan selv ikke Althussers marxisme tilstrækkelig radikalt udtrykker forholdet mellem teoretisk og politisk praksis i Marx' virke. Fokus er derfor ikke på Althussers forfatterskab i dets helhed, men kun på dets udlægning af sammenhængen mellem de to praksisformer.

Tre spørgsmål skal søges besvaret: Hvordan fremstiller Althusser sammenhængen mellem teori og politik i Marx' værk? Hvori viser denne fremstillings begrænsninger sig? Og hvordan må man i stedet udlægge sammenhængen?

Althusser's marxisme

Althusser's forfatterskab er overordnet set struktureret af en dobbelt distinktion mellem dels videnskab og ideologi, dels politisk og teoretisk praksis. Ifølge Althusser er marxismen en historievidenskab, der blev grundlagt af Marx i et epistemologisk brud med den ideologiske historiefilosofi (først og fremmest Hegel) omkring 1845 (Althusser 1996b: 356). Dette brud synliggør ideologien og gør det samtidig til den marxistiske videnskabs opgave at demaskere de ideologiske tankemønstre, idet sidstnævnte udgør et forvrænget og politisk problematisk billede af samfundet. I hovedværket *Lire le Capital* (eng. *Reading Capital*) viser Althusser, hvordan Marx i praksis udfoldede sin ideologikritik som symptomallæsning, idet han behandlede modsigelserne og aporierne i de klassiske økonomers skrifter som symptomer på deres ideologiske status (Althusser 1996b: 9-25).

Videnskaben afdækker imidlertid ikke sandheden for dens egen skyld. Althusser kalder den en ”teoretisk praksis” (Althusser 1996a: 175-177), og som sådan er den knyttet tæt sammen med den politiske praksis. Tankegangen er, at venstrefløjspolitikken med jævne mellemrum løber ind i problemer, og at det er marxismens opgave som videnskab at løse disse (Althusser 1996a: 178). I den forstand er teori ikke det modsatte af praksis – den er, så at sige, en fortsættelse af praksis med andre midler.

Den politiske praksis er altså ikke af sig selv og af nødvendighed et autentisk udtryk for venstrefløjens samfundsanalyse og arbejderklassens interesser. Det hænder, at den i kampens hede forledes af ideologiske tankemønstre. Det er derfor, det er den marxistiske videnskabs rolle at vejlede den politiske praksis i konkrete situationer, dvs. at rodfæste praksis i teorien (Althusser 1996a: 178). Det er videnskaben, som sikrer, at venstrefløjens politik er marxistisk, og det kan den gøre, fordi den ikke selv er politisk, men epistemisk bestemt. Eller sagt med andre ord er videnskaben den rette erkendelse af samfundet, ikke en afspejling af øjeblikkelige politiske interessekonstellationer (Althusser 1996a: 175). Dette er altså sammenhængen mellem forfatterskabets to distinktioner: Fordi videnskaben (som sandheden om marxismen og om ideologien) er forskellig fra både ideologien og den politiske praksis, kan den vejlede sidstnævnte.

Teorien skal følgelig tage sit udgangspunkt i de praktiske politiske problemstillinger, som partier og fagbevægelse løber ind i, og den skal have som målsætning at levere konkrete løsninger på disse problemer. Samtidig er det dog den marxistiske teori, der definerer, hvad praksis skal være –

ikke omvendt. Uden teorien vil venstrefløjens politik blive ledt på vildspor af ideologi (Althusser 1996a: 165-174). I sig selv er den politiske praksis således hverken marxistisk eller ideologisk – det er dens teoretiske ledersnor, som afgør, om den falder ind under den ene eller den anden kategori. For at se begrænsningerne i denne forståelse af politisk praksis må man kaste et nærmere blik på modstillingen af videnskab og ideologi.

Det umulige ideologibegreb

Også i Marx' eget forfatterskab finder vi modsætningen mellem ideologi og marxisme. Althusser hævder i *For Marx og Lire le Capital*, at værkerne før 1845 er ideologiske, mens det senere forfatterskab er videnskabeligt. Samtidig viser hans diskussioner af forskellige ideologiske afvigelser imidlertid, at sagen ved nærmere eftersyn ikke er helt så enkel. I alle Marx' skrifter – før og efter det epistemologiske brud – optræder der ideologiske elementer. Og de ideologiske afvigelser, der ligger efter 1845, kan som hovedregel ikke forklares med henvisning til indflydelsen fra Hegel eller Feuerbach. De skyldes derimod teksternes oprindelige politiske brugsituation. Marx har i "historisk definerede presserende situationer" (Althusser 1996a: 103-104) grebet til eksempelvis didaktiske, polemiske og forsimplede formuleringer for at formidle sit budskab. Her er det altså ikke videnskabelig stringens, men situationens øjeblikkelige krav, der har bestemt formuleringerne, som derfor også for manges vedkommende er ideologiske.

Problemet opstår, når disse lejlighedsbestemte formuleringer misforstås som teoretisk gyldige. Så kommer ideologien gennem dem ind i den marxistiske teori. Althusser formulerer det på den måde, at de ideologiske udtryk er *ord* (med alle de praktiske virkninger, ord har), men ikke begreber (dvs. ord, der udfylder en teoretisk funktion) (Althusser 1996a: 258). Tillægges de 'tomme ord' alligevel teoretisk substans, får de den marxistiske videnskab til at bryde sammen indefra. Og det leder i anden omgang den politiske praksis på afveje. Det er naturligvis først og fremmest derfor, ideologien er et problem.

Videnskab og ideologi er med andre ord ikke blot teoretiske størrelser, men ytrer sig i to former for politisk praksis. På den ene side er den 'rette' politik baseret på den marxistiske videnskab, dvs. på analysen af samfundets faktiske strukturer. På den anden side finder vi den 'dårlige' politik, som er styret ikke af teorien, men af den politiske praksis' konkrete si-

tuationsbestemte udfordringer. Der er ikke tale om en sammenhængende politik. Tværtimod stritter dens teoretiske udtryk i mange og uforenelige retninger. Den dårlige politiks teoretiske bestemmelse er derfor modsigelses og aporier. Man kan sige, at den i teorien ikke optræder som en egentlig politik (dvs. et logisk sammenhængende politisk program baseret på Marx' analyser), men som *det politiske*.

Adskillige teoretikere har i de senere år benyttet sig af distinktionen mellem politik og det politiske. Det gælder ikke mindst den postmarxistiske teoretiker Chantal Mouffe, hvis begreb om det politiske imidlertid adskiller sig væsentligt fra denne artikels brug af udtrykket. For Mouffe er politik de praksisser og institutioner, gennem hvilke den sociale orden skabes, mens det politiske er samfundslivets grundlæggende antagonistiske element (Mouffe 2005: 9). I denne artikel tjener distinktionen mellem de to størrelser et andet formål. Politikken er den sammenhængende ideologi-fri politik, der baserer sig på den marxistiske samfundsanalyse. Det er den, Althusser forsøger at formulere. *Det politiske* er derimod det udtryk, som den faktiske politiske praksis får i teorien, fordi denne praksis er henvist til at fungere i konstant skiftende konjunkturer og på disse konjunkturers præmisser. Det er gennem denne teoriløse politik, at ideologien ifølge Althusser sniger sig ind i Marx' teori. *Det politiske* er derfor ikke, som hos Mouffe, defineret ved antagonismen, ved den grundlæggende modsætning, men ved den politiske praksis. Denne kan være antagonistisk, men den kan også være det modsatte, og den er under alle omstændigheder altid, hvad situationen gør den til.

På den ene side fungerer *det politiske* som legitimering af ideologiske Marx-læsninger, der ud fra hypostaseringen af løsrevne formuleringer hos Marx kan hævde at være i overensstemmelse med hans lære. På den anden side umuliggør *det politiske* set under ét enhver konsistent teori, netop fordi dets elementer ikke kan bringes til at pege i samme retning. De er tværtimod "modsigelserne, blindgyderne, forvekslingerne og de enorme huller" i Marx' værk (Althusser 1994a: 86). Mens den gode politik altså er sammenhængende, konsistent og teoretisk velfunderet, er *det politiske* teoriens grænse. Eller: *Det politiske* kan i teorien kun optræde som teoriens umulighed – som ideologi og som aporier, paradokser og ubestemthed.

Sådan kommer det også til udtryk i Althusser's eget forfatterskab. Den marxistiske videnskabs formål er ifølge ham at holde *det politiske* ude af den politik, som teorien udstikker retningslinjerne for. Althusser's dobbelte distinktion afhænger altså af, om *det politiske* kan holdes ude af poli-

tikken. Hele udviklingen af hans forfatterskab kan ses som et fortsat forsøg på at opretholde den klare skelnen mellem de to. Eller sagt med andre ord: Udviklingen i Althusseres værk er én lang serie af forsøg på at korrigere de ideologiske tankemønstre, som han efterhånden også finder i sine egne værker. Denne bestræbelse føres igennem med en beundringsværdig konsekvens, som imidlertid med nødvendighed må ende i Althusseres dekonstruktion af sit eget forfatterskab. Det er det, man ser i hans posthume skrifter, og først og fremmest i ”Marx dans ses limites” (Althusser 1994b).

Den mest markante revision i forfatterskabet finder sted i *Marxisme og klassekamp* (Althusser 1976b), hvor den marxistiske filosofi for at undgå ”teoricisme” omdefineres fra at være ”teorien om den teoretiske praksis” til at være ”klassekamp i teorien” (Althusser 1973: 41-42). Den mest alvorlige korrektion er imidlertid også den mest upåagtede. Faktisk er Althusser ikke selv opmærksom på den. Og dog angår den det måske vigtigste begreb i hans forfatterskab: ideologien. Begrebet ændrer nemlig fuldstændig logik fra *Lire le Capital* til *Ideologi og ideologiske statsapparater* fra 1976 (Althusser 1983). Sidstnævnte skrift fremstiller ideologien som unedbrydelig – som det ubevidste grundlag for selve vores bevidste liv. Ideologien er rodfæstet i vore praksisser og institutionaliseret i ”ideologiske statsapparater” (Althusser 1976a: 83). Det er netop dens perfektion, der er problemet, mens den marxistiske videnskab ifølge Althusser er løsningen. I *Lire le Capital* kendes ideologien derimod som sagt på de modsigelser og aporier, den skaber i en tekst – aporier, der danner udgangspunkt for symptomalæsningen som ideologikritisk strategi (Althusser 1996b: 14-25).

Mens interpellationsproblematikken (idéen at selve menneskenes subjektivitet er ideologisk) i 1976-skriftet altså gør ideologiens perfekte overflade til problemet, er det teoretiske udgangspunkt i *Lire le Capital*, at ideologien *ikke* er perfekt. Den symptomale læsning som videnskabelig strategi er udelukkende mulig, fordi ideologien er en *modsatningsfuld* overflade, hvis aporier finder deres forklaring på et teoretisk plan (Althusser 1996b: 23).

Problemet er her, at den ene ideologiforståelse ikke erstatter den anden, men at de sameksisterer i forfatterskabet, selvom de er gensidigt udelukkende. Ideologibegrebet finder sig således suspenderet mellem to helt modsatte logikker. Ifølge Althusseres egne bestemmelser (Althusser 1996a: 113) er det derfor et ord uden begrebsligt indhold – et ideologisk begreb. Det betyder, at den dobbelte distinktion selv hviler på en ideologisk ideologiforståelse og dermed bryder sammen. Eller sagt med andre ord: Teorien og den rette politikforståelse hviler selv på *det politiske* og på

ideologien. Dermed falder også grundlaget for Althusseres forståelse af forholdet mellem teori og politisk praksis i Marx' værk bort – og det muliggør en endnu mere radikal udlægning af dette forhold.

Marx og det politiske

De problemer, som Althusser løber ind i, skyldes ikke blot hans eget begrebsapparat, men også vanskelighederne med at få Marx' forfatterskab til at passe med den dobbelte distinktion. Sidstnævntes sammenbrud kunne derfor antyde, at dette forfatterskab faktisk ikke er styret af teorien, men af *det politiske*. Man kunne altså antage, at udviklingen af Marx' værk ikke er drevet frem af ønsket om at konstruere en sammenhængende teori i modsætning til ideologien, men derimod afspejler et stadigt forsøg på at manøvrere i en politisk virkelighed, hvor det er situationens krav, som bestemmer teorien. Det er den udlægning, der her skal søges underbygget.

På partikongressen i Gotha i 1875 blev det besluttet at sammenlægge det af Marx støttede Socialdemokrati med Ferdinand Lassalles arbejderparti. Til formålet var der udarbejdet et nyt partiprogram, der bar præg af at være et kompromis mellem de to partier. Og Marx' kritik af det, der siden er blevet kendt som Gotha-programmet, er et særdeles illustrativt eksempel på, at hans forfatterskab kun lader sig forstå som en funktion af en politisk praksis, der adlyder en egen og ikke særlig logisk logik. Også Althusser benytter den som eksempel: Marx og Engels undlod at publicere deres kritik, fordi Gotha-programmet viste sig at bidrage til arbejderklassens radikalisering. Sagen er imidlertid mere kompliceret end som så. Da kritikken nemlig *blev* udgivet i 1891, havde den politiske situation ændret sig, og Engels var blevet overbevist om, at arbejderklassens mobilisering i det nye tyske Socialdemokrati var dens i de gældende konjunkturer mest effektive våben. Han strøg derfor de passager i teksten, som rummede den kraftigste polemik mod Socialdemokratiet. Men i den sovjetiske udgave fra 1941, som også har dannet grundlag for de efterfølgende østtyske versioner, er teksten ført tilbage til sin oprindelige skarpe form – af den indlysende grund, at Socialdemokratiet i mellemtiden havde udviklet sig til at blive en af kommunismens værste politiske konkurrenter (Marx 1960b: 1014-1015).

Hvilken udgave af kritikken er den 'korrekte'? Spørgsmålet giver ingen mening. I det historiske spil af modstridende og skiftende politiske og ideologiske interesser må de forskellige teoretiske udlægninger blive lige

utilstrækkelige i forhold til forståelsen af det, der er dynamikken i forfatterskabets udformning og udvikling, nemlig Marx' og marxisternes politiske praksis. 'Den rette udgave' er den i situationen nødvendige. Denne udlægning styrkes af de mange lignende eksempler, der ikke indskrænker sig til Marx' eget forfatterskab. Althusser giver et sådant eksempel i "Marx dans ses limites": Lenin citerer Kautsky for at tilbagevise ham, men bliver misforstået og taget til indtægt for netop de synspunkter, han ville angribe (Althusser 1994: 375-378). Også her viser *det politiske* sig at besidde en egen dynamik, som styrer teorien. Det er den konkrete politiske situation og de forskellige politiske interesser, der giver teksten mening, ikke teorien. Overhales sidstnævnte af de politiske begivenheder, overlader Marx den derfor også uden tøven til "musenes gnavnende kritik" (Marx 1990: 10).

Én ting er, at Marx' og marxisternes værk således i praksis udspringer af og reflekterer det politiske spil, de skiftende magtforhold og de veksellende interessekonstellationer. Og én ting er, at denne oprindelse kommer til udtryk i den marxistiske teori som de tvetydigheder, aporier og teoretiske paradokser, som selv den mest stringente politiske filosofi – Althusser er et godt eksempel – må bryde sammen i. Det er straks et helt andet spørgsmål, hvordan Marx selv har forstået sit værk. Ville han være enig med Althusser, eller ser han sit arbejde som drevet af en grundlæggende politisk dynamik? Det er naturligvis svært at vide, hvad Marx tænkte. Men i sine få kommentarer til sit forfatterskab understreger han dets kontinuitet. Det er tilsyneladende i modstrid med værkets faktiske karakter, hvilket har fået eksempelvis Hans-Jørgen Schanz til at karakterisere Marx' selvforståelse som "notorisk fejlagtig" (Schanz 1994: 48). Er det imidlertid muligt at give mening til Marx' egen oplevelse af kontinuitet, samtidig med at man medgiver marxologerne, at hans forfatterskab ikke er teoretisk homogent?

Det er det, hvis man ser det politiske engagement og ikke et videnskabeligt grundsynspunkt, som ledetråden i Marx' værk. Der er kontinuitet mellem det politiske engagement i *Rheinische Zeitung* i 1843 og arbejdet for The International Working-Men's Association i 1871. Der er til gengæld himmelvid forskel på de teoretiske opfattelser, Marx tilslutter sig på de to tidspunkter. At tage Marx' selvforståelse alvorligt må derfor være at se hans forfatterskab som styret ikke af teorien og politikken, men af et konstant og konsekvent politisk engagement, der kun kan finde teoretisk udtryk som teoriens aporier, som *det politiske*.

Denne udlægning styrkes af det faktum, at nogle af Marx' vigtigste politiske analyser kun lader sig forstå i dette perspektiv. Det mest tankevæk-

kende eksempel er også det mest berømte, nemlig *Louis Bonapartes attende Brumaire*, der omhandler udviklingen i Frankrig fra revolutionen i februar 1848 til Louis Bonapartes statskup i december 1851 (Marx 1947). Hovedaktørerne i magtkampen efter Julimonarkiets fald er arbejderklassen i Paris og Lyon, det moderat progressive småborgerskab, byernes økonomiske storborgerskab, som havde været favoriseret under Borgerkongen, og endelig den gamle overklasse af godsejere, som under Bourbonerne havde været toneangivende. I spillet om magten udslettes først arbejderklassen som politisk faktor i nedkæmpelsen af Junirevolutionen i 1848. Herefter står småborgerskabet alene mod det i Ordenspartiet forenede bourgeoisie, og det finder sig hurtigt både økonomisk og politisk så presset, at det i 1849 også går på gaden – og bliver udraderet.

Tilbage i det politiske landskab er derfor alene Ordenspartiet, som på den ene side har koncentreret al magten hos sig selv, og som på den anden side kun repræsenterer en forsvindende minoritet i befolkningen. Og som er internt splittet i spørgsmålet om, hvilken restauration, der skal finde sted: Godsejerne holder på Bourbonerne, finansyrsterne på Orléans-dynastiet. Pointen er imidlertid, at den, som går sejrrig ud af magtkampene, ikke repræsenterer nogen af disse klasseinteresser – ja faktisk ikke repræsenterer andre interesser end sine egne – og ikke har andre politiske aktiver end sit navn: Louis Bonaparte, ”sin onkels nevø”, som Marx hånligt kalder ham. Han er ikke særlig begavet, har ingen forbindelser og betegnes af Marx som politisk uduelig og som en middelmådig eventyrer. Men han har sit navns magiske kraft, hvilket i situationen kan tryllebinde de franske bønders store befolkningsflertal og dermed tillade ham at gribe magten:

Blandt de franske Bønder er der gennem historisk Tradition opstaaet den Overtro, at en Mand ved Navn Napoleon vil bringe dem al Herlighed tilbage. Og der fandtes et Individ, som udgiver sig for at være denne Mand, fordi han bærer Navnet Napoleon [...]. Han bliver Led i Sagnets Opfyldelse efter tyve Aars Vagabondliv og en Række groteske Eventyr, idet han bliver de Franskes Kejser. Nevøens fikse Ide blev til Virkelighed, fordi den faldt sammen med den fikse Ide hos den mest talrige Klasse i den franske Befolkning. (Marx 1947: 106)

Althusser taler som nævnt om nødvendigheden af at undgå, at ord uden indhold, dvs. ord, som ikke er begreber, tiltager sig en teoretisk funktion. Her ser vi imidlertid, hvordan Marx baserer hele sin forklaring af det andet kejserdømmes opståen ikke blot på et ord, helt præcist et navn, men

også på et ord helt blottet for indhold: Navnet Napoleon dækker ikke over andet end *en fikse idé*; i det omfang det dækker over noget, er dette noget derfor ideologisk. Ikke desto mindre findes forklaringen på Bonapartes magtovertagelse altså ikke i 'produktivkræfter' eller i samfundets 'basis' i det hele taget, men i denne fikse idé, denne ideologiske kimære. Ikke fordi 'produktivkræfter' principielt er uvæsentlige, og bestemt heller ikke fordi fikse idéer besidder en generel og principiel forklaringskraft, men fordi den konkrete situation markerer et *sammenfald* mellem de fikse idéer hos henholdsvis nevøen og bønderne.

Det er altså den konkrete politiske situation, der sætter sin egen partikulære logik igennem og gør den 'ideologiske', ikke den 'videnskabelige' forklaring til 'den rette'. Ikke blot er den teoretiske forklaring her ideologisk ('fikse idéer' som historisk årsagsforklaring), den kan af samme grund ikke generaliseres i en teori, men er partikulær og situationsbestemt. Det er alene sammenfaldet i den konkrete situation, der gør den fikse idé til den rette forklaring på nevøens magtovertagelse – i 1870 viste hans fikse idéer sig aldeles ligegyldige i forhold til at bevare magten i Frankrig. Analysen af Louis Bonapartes statskup viser således, at det er paradokserne og modsigelserne, der er kontinuiteten i Marx' teori, fordi denne teori aldrig kan være andet end en utilstrækkelig refleksion af den politiske praksis.

Men hvis vi antager, at dette ifølge Marx er forholdet mellem videnskab og praksis, ender vi så i den rene teori- og principløse opportunistik? Og kan marxistisk teori i så fald være hvad som helst? Svaret på disse spørgsmål forudsætter en uddybende forklaring af, hvad vi skal forstå ved Marx' og marxisternes politiske praksis.

Politisk teori i praksis

Det er værd at huske på, at det ikke var mødet med hverken Hegel, Ludwig Feuerbach eller David Ricardo, som satte gang i Marx' teoretiske og politiske udvikling. Det var mødet med Engels, og først og fremmest læsningen af hans rapport om de arbejdende klassers forhold i England. Endnu inden han havde dannet sig en klar idé om, hvad disse klassers forarmelse egentlig skyldtes, gjorde Marx derfor deres frigørelse til sit politiske projekt.

Det er i det hele taget karakteristisk for ungdomsskrifterne, at deres politiske retorik er langt mere udviklet end deres teoretiske indsigt. Mens sidstnævnte i 1843-1844 kan ligge på et meget lille sted, er Marx på dette

tidspunkt allerede erklæret kommunist og revolutionær, selvom han ifølge selv den mest venlige udlægning blot har meget uklare teoretiske forestillinger om, hvad kommunisme overhovedet vil sige. Hans udgangspunkt er altså ikke en teori eller en videnskab, men et politisk engagement, der udspringer af konkrete historiske klasserelationer. Med tiden udvikler Marx sit teoretiske forfatterskab som et *værktøj* for den politiske kamp. Og sideløbende hermed bidrager han til udviklingen af arbejderbevægelsen, både gennem udformningen af *Det kommunistiske Manifest*, gennem engagementet i Første Internationale og som inspirator for det tyske Socialdemokrati.

Det er dette *politiske projekt*, som nødvendiggør Marx' teori. Ganske vist har hans begreber i praksis kun vejledende karakter. Det vil f.eks. i nogle situationer være nødvendigt at skelne mellem proletariat og pjaltproletariat – det er tilfældet i den mislykkede Junirevolution i 1848. I Februarrevolutionen samme år er denne skelnen imidlertid ikke afgørende. Det er de konkrete politiske konflikter, som bestemmer, hvordan (eksempelvis) klassebegrebet anvendes, hvordan skillelinjerne mellem de forskellige politiske aktører skal trækkes, og dermed hvilken strategi, der skal følges. Men for det første er fællesnævneren i februar og juni 1848, at det politiske projekt nødvendiggør en korrekt forståelse af klassekampens aktuelle brudlinjer, og at en sådan forståelse er umulig uden Marx' teori. For det andet er det netop fordi der aldrig er et direkte oversættelsesforhold mellem teoretisk og politisk praksis, at førstnævnte kan fungere som værktøj i skiftende politiske situationer. Og endelig er det for det tredje netop teoriens instrumentale karakter som redskab for det politiske projekt, der synliggør, hvad der er kernen i den marxistiske teori: økonomikritikken i *Kapitalen*.

Denne kritik munder nemlig direkte ud i formuleringen af arbejderbevægelsens klassiske grundkrav om højere løn og kortere arbejdstid. Samtidig understreges dens centrale status af, at forfatterskabets øvrige problemstillinger følger logisk af kritikken. Det gælder både ideologiproblematikken (hvordan usynliggøres den udbytning, som økonomikritikken afdækker, ikke blot for arbejderne selv, men også for de klassiske økonomer?) og historieforståelsen (hvad er udbytningens historiske rødder?). Også disse teoretiske problemstillinger er umiddelbart politiske: Ideologikritikken er en forudsætning for at organisere arbejderne, og forståelsen af kapitalismen i dens historiske kontekst er en forudsætning for bekæmpelsen af den.

Når marxismen ikke kan være hvad som helst, skyldes det altså ikke teoriens indre logiske sammenhæng, men dens instrumentale karakter. Den er styret af det politiske projekt, arbejderklassens emancipation, og dermed af den politiske praksis, der forklarer teoriens indre modsigelser og samtidig forklarer, hvorfor økonomikritikken må være en permanent forståelsesramme for forfatterskabet. Praksis orienterer sig nemlig i forhold til to forskellige kontekster. Der er den taktiske kontekst defineret af det politiske spils daglige omskiftelighed. Og der er den strategiske kontekst, klassekampen, som udgør et permanent grundvilkår, og som dermed definerer det overordnede politiske projekt. Det er ikke-sammenfaldet mellem disse to kontekster, der kommer til udtryk i den marxistiske teori som *det politiske*.

Venstrefløjspolitik kan altså set fra Marx' perspektiv ikke være hvad som helst. Den er en politisk praksis, hvis spillerum er defineret af de to kontekster, den strategiske og den taktiske. *Det politiske* er udtryk for de to konteksters gensidige uoversættelighed, marxismen er deres nødvendige sammenhæng. Forståelsen af Marx ud fra *det politiske* er således noget helt andet end opportunistisk principløshed.

Ovennævnte skelen mellem den politiske praksis' taktiske og strategiske kontekster synliggør desuden Marx' fortsatte politiske relevans. For mens den taktiske kontekst ændrer sig konstant, er den kapitalistiske markedsøkonomi fortsat den strategiske kontekst for enhver politisk praksis. Og eftersom kapitalismen er den systematiske reproduktion af social ulighed, er venstrefløjspolitikens egalitarisme fortsat utænkelig uden et stærkt antikapitalistisk fundament.

Konklusion

Det foregående er ikke (endnu) et forsøg på at præsentere en teoretisk sammenhængende Marx-læsning. Det er tværtimod en udlægning af Marx gennem det, som ikke lader sig sammenfatte i en teoretisk konsistent fremstilling, men optræder i teorien som aporier og modsætninger. Althusser identificerede dette træk ved forfatterskabet som den politiske praksis, der ikke er baseret på teoretisk indsigt, men undtagelsesvis er styret af øjeblikkelige taktiske hensyn i "historisk definerede presserende situationer". Disse situationer er imidlertid netop ikke undtagelsen, men reglen i praktisk politik, og derfor definerer de betingelserne for den teoretiske refleksion, hvis gyldighed de samtidig afgørende begrænser.

Jeg har i det foregående foreslået, at Marx' tilsyneladende kontrafaktiske insisteren på kontinuiteten i sit forfatterskab må forstås netop som værket's konstante afspejling af et ikke mindre konstant engagement i et antikapitalistisk politisk projekt. Althusser har derfor ret i, at der er et dialektisk forhold mellem politik og teori, da dette engagement samtidig kræver en teoretisk klasseanalyse. Men de modsigelser, aporier og paradokser i teorien, der volder Althusser så store problemer, er udtryk for, at den politiske praksis er henvist til at følge situationens logik, ikke teoriens.

Ligesom udviklingen af og i Marx' værk altid var styret af de øjeblikkelige krav i "historisk definerede presserende situationer", så vil det også altid gælde udlægningerne af det. Kontinuiteten i Marx' politiske engagement viser imidlertid, at venstreorienteret politik i et kapitalistisk samfund kun kan være de arbejdende klassers klassekamp.

Litteratur

- Althusser, Louis (1969, [1965]): *For Marx*, Århus: Rhodos
- Althusser, Louis (1973): *Réponse à John Lewis*, Paris: Librairie François Maspero.
- Althusser, Louis (1974): *Éléments d'auto-critique*, Paris: Librairie Hachette.
- Althusser, Louis (1976a): "Idéologie et appareils idéologiques d'Etat" i Louis Althusser, *Positions*, Paris: Éditions Sociales, s. 67-125.
- Althusser, Louis (1976b, [1974]): *Marxisme og klassekamp*, København: Aurora.
- Althusser, Louis (1983, [1976]): *Ideologi og ideologiske statsapparater*, Aalborg: Grus.
- Althusser, Louis (1994a): *Sur la philosophie*, Paris: Éditions Gallimard.
- Althusser, Louis (1994b): "Marx dans ses limites" i Louis Althusser, *Écrits philosophiques et politiques*, tome 1, Paris: Éditions Stock/l'Institut de Mémoires de l'édition contemporaine, s. 357-524.
- Althusser, Louis (1995): *Écrits philosophiques et politiques*, tome 2, Paris: Éditions Stock/l'Institut de Mémoires de l'édition contemporaine.
- Althusser, Louis (1996a, [1965]): *Pour Marx*, Paris: La Découverte.
- Althusser et al. (1996b, [1965]): *Lire le Capital*, Paris: PUF.
- Marx, Karl (1947, [1852]): *Louis Bonapartes attende Brumaire*, København: Forlaget Fremad.
- Marx, Karl (1953, [1845-1846]): *Die deutsche Ideologie*, Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl (1960a, [1871]): *Der Bürgerkrieg in Frankreich* i Karl Marx, *Politische Schriften*, bd. 2, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Marx, Karl (1960b, [1875]): *Kritik des Gothaer Programms*, i Karl Marx, *Werke*, bd. 3, 2, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Marx, Karl (1970-1972, [1867]): *Kapitalen*, København: Rhodos.

- Marx, Karl (1990, [1859]): *Zur Kritik der Politischen Ökonomie*, MEW bd. 13, Berlin: Dietz Verlag.
- Mouffe, Chantal (2005): *On the Political*, London: Routledge.
- Schanz, Hans-Jørgen (1994): *Karl Marx i tilbageblik efter murens fald*, Århus: Forlaget Modtryk.

